مدیریت شهری
شماره ۵۴ بهار ۹۸
No.54 Spring 2019
۱۴۷-۱۶۸
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۱۱/۱۴ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۰۱/۱۹

غربالگری عوامل سرزندگی محیطی در فضاهای باز مجموعه مسکونی شهر تهران با استفاده از تکنیک فازی

مهرداد شهبازی- دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران.
منصور یگانه*- استادیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
محمدرضا بمانیان-استاد دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

چکیده
سرزندگی ازجمله کیفیت‌های مطلوب زندگی قلمداد می‌گردد که در همبستگی شهروندان نقش بسزایی دارد. جهت رسیدن به این مهم بایستی به شناخت جامع از ابعاد و عوامل سرزندگی محیطی در فضاهای باز مجموعه مسکونی پرداخت. لذا هدف این پژوهش شناسایی میزان اهمیت اثر هر یک از عوامل سرزندگی محیطی در فضاهای باز مجموعه مسکونی شهر تهران می‌باشد، بدین‌جهت با استخراج متغیرهای مورد بررسی از طریق مصاحبه، پرسشنامه‌هایی در میان ساکنین مجتمع‌های موردمطالعه توزیع گردید. سپس به‌منظور ارزیابی عوامل سرزندگی محیطی از منطق فازی و نرم‌افزار Matlab استفاده شد و درنهایت متغیرهایی که تأثیر «کم» و «خیلی کم» در سرزندگی محیطی داشتند، حذف گردیدند و بدین ترتیب عوامل مؤثر در سرزندگی محیطی فضاهای باز مجموعه مسکونی شناسایی شدند. نتایج حاکی از آن است که بعد اجتماعی- فرهنگی مؤثرترین بعد بر سرزندگی محیطی فضاهای باز مجموعه مسکونی شهر تهران هستند؛ همچنین سرزندگی در ابعاد مختلف فضای باز، تقریباً در هیچ‌یک از مجتمع‌های مورد بازدید، موردتوجه و بهره‌برداری قرار نگرفته است. تنها مجتمع آتی‌ساز B با توجه به همه ابعاد سرزندگی، پاسخگوی گروهی از نیازهای خانواده‌ها در فضای باز می‌باشد و مؤلفه‌های مربوط به فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی، در مجتمع‌های آ.اس.پ و آتی ساز B در محدوده فضای باز موردتوجه قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: غربالگری، سرزندگی محیطی، فضاهای باز، مجموعه مسکونی، تکنیک فازی

Screening of environmental vitality factors in open spaces of residential complexes in Tehran city using fuzzy technique

Abstract
Vitality is considered as one of the desirable qualities of life, which plays a vital role in the solidarity of citizens. In order to achieve this, we must make a comprehensive understanding of the dimensions of environmental vitality factors in the open spaces of residential complexes. The purpose of this study is to identify the importance of the effect of each environmental vitality factors in the open spaces of residential complexes. The variables were extracted by interviews. Finally questionnairees were distributed among residents of studied complexes. Then, fuzzy logic and Matlab software were used to evaluate the environmental vitality factors, the variables that had "low" and "very low" effects in different environmental vitality were eliminated, and thus, the factors affecting the environmental vitality in Open spaces of residential complex were identified. The results indicate that the socio-cultural dimension is the most effective dimensions on environmental vitality in open spaces of residential complexes. Also, vitality in different dimensions of open space has not been considered in all of the visited complexes. Only Atisaz B complex meets the needs of residents in open space and components of cultural and social activities are addressed in open spaces of ASP and Atisaz B complexes.
Keywords: Screening, environmental vitality, open spaces, residential complex, fuzzy technique

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۲۴۸۸۹۵۵۳ ، رایانامه: yeganeh@modares.ac.ir
مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری معماری با عنوان «سرزندگی محیطی فضاهای باز مجموعه مسکونی، نمونه موردی شهر تهران» است که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد، توسط نگارنده اول با راهنمایی دکتر منصور یگانه و مشاوره دکتر محمدرضا بمانیان انجام شده است.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

مقدمه

بـه دنبـال تغییـر در شـرایط و عوامل مؤثر بر گسـترش و توسـعه شـهری در دوران اخیر، مجتمع‌های مسکونی به‌عنـوان بخشـی از واحـد تقسـیمات سلسـله‌مراتب شـهری، جایـگاه ویـژه‌ای در شـکل‌گیری شـهرها داشـته‌اند؛ زیرا کمبود مسـکن (به‌ویژه در کلان‌شهرها) در برخـی از مناطـق شـهری در قالـب هسـته‌های پرتراکـم شـهری (تمرکـز غیرمتمرکـز) بیش‌ازپیـش احسـاس می‌شـود (فلاح منشـادی و همـکاران، ۱۳۹۱: ۴۶). در ایـن راسـتا، ازجملـه راهبردهای اساسـی برای جوابگویـی بـه نیازهـای روزافـزون شـهروندان بـرای تأمیـن مسـکن، برنامه‌ریـزی مجتمع‌هـای مسـکونی اسـت کـه بـا گذشـت زمـان بـر تعـداد آن‌ها در سـطح شـهر افزوده شـده اسـت ولیکـن پیامدهایی که داشـته اسـت از دو جنبـه جسـمی و روانـی زندگی انسـان‌ها را به چالش کشـیده اسـت (عینی‌فر و قاضـی‌زاده، ۱۳۸۹: ۳۶). علـت ایـن امر این اسـت که روند توسـعه شـهرها به شـکلی اسـت که نه‌تنهـا مناطق مسـکونی به‌گونه‌ای آشـفته و لجام‌گسـیخته با خطر از دسـت دادن هویت و شـخصیت مواجه‌انـد، بلکه پایـه بی‌نظمـی، بی‌منطقی، یکنواختی و اسـتفاده بـدون اندیشـه از الگوهای مدرن، بـدون توجـه بـه الگوهـای بومـی در حال شـکل‌گیری و گسـترش هسـتند. ایـن عامـل باعث شـده اسـت که مجتمع‌هـای مسـکونی بی‌هـدف و بی‌روحـی سـاخته شـود کـه نیازهـای انسـانی و کیفیـت زندگـی در آن‌ها در نظـر گرفتـه نمی‌شـود و یکـی از نیازهـای اصلـی انسـان‌ها کـه نیاز بـه زندگی در فضایی سـرزنده اسـت در ایـن مجتمع‌هـا نادیـده گرفته شـود(عزیزی، ۱۳۸۵: ۳۵).

سـرزندگی به‌عنـوان یکی از جنبه‌هـای کیفیت زندگی، مفهومـی اسـت که مناطق شـهری موفـق را از مناطقی کـه فاقد این مفهوم هسـتند متمایـز می‌کند، همچنین میزان سـرزندگی محیطـی، ویژگی-های کلـی اقلیمی، اقتصـادی، اجتماعـی، ارتباطـی محیـط یـک ناحیـه را نشـان می‌دهـد و می‌توانـد به‌عنـوان ابـزاری قدرتمنـد بـرای نظـارت بـر برنامه‌ریـزی بـکار گرفتـه شـود. یکی از راه‌هایـی کـه می‌تـوان در ایجـاد سـرزندگی مؤثـر باشـد، سـرزندگی فضاهـای بـاز مجتمع‌های مسـکونی اسـت؛ زیـرا اولیـن مکان-هایـی که انسـان چیسـتی و معنـای زندگـی را در آن می‌آمـوزد، مناطـق سـکونتی اسـت و درصورتی‌کـه تعامل، توازن میـان ابعاد مختلف فضاهـای بـاز برقـرار شـود، امـکان حضـور فعـال افـراد بـرای مشـارکت در فعالیت‌هـای مختلـف در این فضاها را فراهـم می‌شـود و درنتیجـه سـرزندگی محیطـی ایجـاد خواهـد شـد (پوراحمـد و زارعـی، ۱۳۹۴: ۲). یکـی از مناطقـی کـه به‌شـدت نیازمنـد بررسـی میزان سـرزندگی محیطی اسـت مجتمع‌های مسـکونی شـهر تهـران می‌باشـد زیرا فضاهای باز مجموعه مسـکونی در شـهر تهران، بـدون در نظر گرفتن و عدم رعایت سـرانه نسـبت فضای بـاز به فضاهـای ساخته‌شـده در تعدادی از مجموعـه مسـکونی شـهر، طراحـی و اجـرا شـده و تداخـل و تفکیـک فضاهـا و فعالیت‌هـا در مقیاس‌هـا و سـطوح مختلفـی نیـز بـا مشـکلات عدیـده‌ای روبه‌رو هسـتند. درواقـع فضاهـای بـاز در مجموعـه مسـکونی تهـران حتـی با بیـش از ۷۵ درصد فضای باز به‌واسـطه عـدم برنامه‌ریـزی مناسـب و عـدم توجـه بـه نیازهـای متنـوع سـاکنین در کنـار کیفیـت پاییـن طراحـی و اجـرا، تأثیـر کمـی در بهبـود کیفیـت زندگی سـاکنین مجموعـه مسـکونی هـم در مقیاس خصوصـی و هم در مقیـاس اجتماعـی دارند(احمـدی، ۱۳۸۴: ۵۲).

درنتیجـه مقالـه حاضـر، بـا اسـتعانت از اصـول تکنیک فـازی، کوشـیده اسـت بـه ایـن سـؤال پاسـخ دهـد اثر هـر یـک از عوامـل سـرزندگی محیطـی در فضاهای باز مجموعه‌هـای مسـکونی شـهر تهـران بـه چـه میـزان اسـت؟ فرضیـه حاکم بر این مبنا اسـت کـه متغیرهای مؤثـر بـر سـرزندگی محیطـی در فضاهای بـاز مجموعه مسـکونی شـهر تهران از تأثیرگذاری همسانی برخوردار هستند .

باتوجـه بـه اینکـه، ایجـاد سـرزندگی محیطـی در مجموعـه مسـکونی نتیجـه شناسـایی و تعریـف کامـل نیازمندی‌هـای واقعـی اسـت و از طرفـی، شناسـایی تمامـی عوامـل تأثیرگـذار امـری بسـیار پیچیـده و

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۴ بهار ۹۸
No.54 Spring 2019

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

مستلزم پیش‌بینی و برآورد است، مفاهیم استفاده شده جهت تحلیل سرزندگی محیطی فضاهای باز مجموعه مسکونی از مطالعه مقالات در این حوزه و آرای تخصصی کارشناسان جمع‌آوری شده است. با توجه به اینکه این مفاهیم بیشتر به‌صورت کیفی هستند، جهت نزدیک کردن این مفاهیم به حوزه معماری و همچنین رسیدن به یک اشباع نظری در حوزه مفهوم سرزندگی محیطی فضاهای باز مجموعه مسکونی و تشخیص عوامل تأثیرگذار از تکنیک فازی استفاده گردید و فضاهای باز مجموعه مسکونی بزرگ‌مقیاس شهر تهران در نه منطقه مورد بازدید میدانی قرار گرفت. نهایتاً با استفاده از تکنیک فازی میزان اثر هریک از عوامل مورد ارزیابی قرار گرفت و عواملی که دارای تاثیر «خیلی کم» و «کم» داشتند حذف گردید.

مبانی نظری

سرزندگی محیطی:

سرزندگی محیطی به مفهوم تنوع فعالیت‌ها در عرصه همگانی و سازگاری با فضا در چارچوب نظامی از قرارگاه‌های رفتاری می‌بخشد. (گلکار، ۱۳۷۹: ۳۸). چنانچه از طبقه‌بندی فعالیتی یان گل استفاده کنیم، می‌توانیم محیط‌هایی را سرزنده بنامیم که در آن فعالیت‌های اختیاری و اجتماعی در دامنه نسبتاً گسترده‌ای از زمان جریان دارد (Gehl, ۱۹۹۶: ۷۵). سرزندگی محیطی به یک سیستم که سلامت فیزیکی، اجتماعی و ذهنی و رشد شخصی همه ساکنان آن را فراهم کند، مربوط می‌شود. سرزندگی محیطی توانایی رفع مشکلات و همچنین توانایی پیشرفت کردن و رونق یافتن و در حقیقت تغییرات پیوسته و مداوم و متناوب را دارد (فلاح منشادی، ۱۳۹۱: ۵۰).

بعد فضایی سرزندگی محیطی:

بعد فضایی سرزندگی محیطی، با در نظر گرفتن معیارهای فضایی در طراحی محیط می‌توان انتظار خلق محیطی پاسخ‌ده و مردم‌پسند داشت (عباس زادگان و سربندی فراهانی، ۱۳۹۱: ۵). با توجه به این تعریف، معیارهای ارزیابی سرزندگی فضایی در محیط به قرار زیر است:

۱. نفوذپذیری: هرچه میزان برخورداری بلوک از شبکه دسترسی بیشتر باشد، میزان نفوذپذیری بیشتر است.

۲. تنوع: به مجموعه‌ای از کارکردهایی که مکان عرضه می‌کند اطلاق می‌شود.

۳. خوانایی الگوهای فعالیت: سهولت به ذهن سپردن سازمان فضایی هر مکان به وسیله مردم.

۴. انعطاف‌پذیری: مکان‌هایی که بتوانند برای منظورهای متنوعی به کار آیند و حق انتخاب بیشتری را به کاربران عرضه می‌کنند (بنتلی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۷).

۵. گوناگونی: مکان‌های قابل‌دسترسی و نفوذپذیر زمانی ارزشمند تلقی می‌گردد که بتوانند تنوعی از تجربیات را عرضه بدارند.

۶. سلسله‌مراتب: بسیاری از جنبه‌های طرح نیازمند تسلط بصری است. در ترکیب‌های پیچیده‌تر به‌کارگیری سلسله‌مراتب برای برقراری نظم اجزا با کل ضروری است (سایمون، ۱۳۸۷: ۲۰۲).

۷. تناسب بصری: میزان یا اندازه‌ای که فرم و ظرفیت فضاها با الگوی رفتاری مردم همخوان باشد و مردم تمایل به برقراری ارتباط یا شرکت در تعامل داشته باشند (لینچ، ۱۳۹۲: ۱۱۸-۱۱۹).

۸. تمایز/ تشابه: به معنای تمایز از غیر و تشابه با خودی.

۹. تداوم/ تحول: به معنای پیوند با گذشته و عدم انقطاع در عین نوآوری و خلاقیت با توجه به شرایط زمانه. (فروغی، ۱۳۹۰: ۱-۳).

بعد اجتماعی- فرهنگی سرزندگی محیطی

فضاهای سکونتی مانند هر پدیده‌ای در جهان، دارای فرم و محتوا هستند. محتوا مفهومی است که در یک پدیده نهفته است و خصلتی دوگانه دارد؛ عینی و ذهنی. درواقع مجموعه‌های مسکونی در کنار وجود کالبدی خود، از منظری ذهنی نیز برخوردارند که باکیفیت بصری منسوب به آن‌ها گره خورده

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

است (راودراد و محمودی، ۱۳۹۴: ۵۴). با توجه به این تعریف، معیارهای ارزیابی سرزندگی موارد زیر هستند :

۱. زمینه اجتماعی و فرهنگی: برای اینکه محیطی از نظر معنایی مناسب باشد لازم است با ارزش‌ها، باورها و نظام‌های نمادی مشترک مردم که با آن‌ها به محیط خود معنی می‌دهند، هماهنگ باشد (راپاپورت، ۱۳۹۱: ۵۰).

۲. غنای حسی: تنوع تجربیات حسی که موجب لذت استفاده‌کنندگان شود. عناصر برای اینکه بتوانند در بهبود غنای حسی نقش ایفا کنند، باید قابل‌رؤیت باشند.

۳. دلپذیری: افزایش میزان دلپذیری از فضا از طریق تجربه شخصی ناشی از پرداختن به جزئیات در سیمای بصری و افزایش حس تعلق و تعاملات اجتماعی.

۴. تعلق: ناشی از طراحی‌هایی است که باعث می‌شود مردم نسبت به مکان‌هایی که کار و زندگی می‌کنند، احساس تعلق کنند و اثری از خود در آنجا بر جای بگذارند (بنتلی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۷).

۵. نظارت افراد در حین استفاده از مکان‌ها باید توانایی خلق و اداره دسترسی به فضاها را داشته باشند (الکساندر، ۱۳۸۶: ۱۱۰-۱۱).

بعد کالبدی سرزندگی محیطی

سرزندگی کالبدی به معنای صفات و خصوصیاتی است که جسم بنا را از غیر متمایز کرده و شباهتش را با خودی آشکار می‌کند. این صفات باید به‌گونه‌ای باشند که جسم بنا در عین حفظ تداوم زمانی، در حال تحول و تکامل باشد و نهایتاً به پیدایش یک کل منجر شود. (میرمقتدایی، ۱۳۸۳: ۲۹). به گفته کوین لینچ اگر بناست طراحی محیط ساخته‌شده مفید واقع گردد باید قادر باشد از راه اعتلای کیفیت محیط کالبدی، به اعتلای کیفیت زندگی انسان یاری رساند (گلکار، ۱۳۷۹: ۴۳).

معیارهای ارزیابی بعد کالبدی سرزندگی در محیط عبارتاند از:

۱. زمینه کالبدی: دل‌پذیرترین فضاها دارای پیوستگی است که به‌وسیله بناها به وجود آمده‌اند (یزدانی و مروتی، ۱۳۹۲: ۱-۷).

۲. خوانایی: خوانایی کیفیتی است که زمینه قابل‌درک شدن یک مکان را فراهم می‌آورد (لینچ، ۱۳۹۲: ۱۷۸).

۳. ماندگاری: یعنی آنچه قدرت حیات و زندگی در او وجود دارد و زنده خواهد ماند (الکساندر، ۱۳۸۶: ۱۱۰-۱۱).

۴. نما: لینچ در کتاب سیمای شهر تحلیل تصویر ذهنی را مهم معرفی می‌کند (پاکزاد، ۱۳۸۹: ۱۰۸).

بعد عملکردی- اقتصادی سرزندگی محیطی

از خصوصیات بسیار مهم سرزندگی محیطی در فضاهای عمومی، تنوع عملکردهای متنوع در کنار یکدیگر است (پاکزاد، ۱۳۸۹: ۱۰۸). ازنظر ویلیامز افرادی با خصوصیات مشابه نظیر طبقه اقتصادی، سبک زندگی، درآمد مالی و تحصیلات در تداوم زمانی حضور فرد در مکان نقش بسزایی دارد. کارایی عاملی دیگر در سرزندگی محیطی است. اشاره به الگوی اقتصادی زمین و هزینه‌های آن برای لحاظ این مسئله در شهرهاست که نوعی تابع سود - هزینه را در مقوله مکان‌یابی کاربری‌ها لحاظ می‌کند. (پورمحمد و نژادستاری، ۱۳۹۰: ۹۳).

بعد ارتباطی سرزندگی محیطی

شبکه ارتباطی، اثر زندگی‌بخشی در کالبد سکونتگاه‌ها دارد، لیکن دیده می‌شود. شبکه ارتباطی از دو جنبه اصلی (به عنوان رکنی از سیستم حمل‌ونقل و به‌عنوان فضایی جهت ارتباطات و برخوردهای رودررو)، نه‌تنها منزلتی نیافته است، بلکه در زمان حاضر جایگاه چنان ناچیز دارد (رفیعیان و دیگران، ۱۳۹۰: ۴۲). جهت افزایش سرزندگی محیطی در این مکان‌ها باید معیارهایی زیر باید مدنظر قرار گیرد:

۱. دسترسی: توانایی برای دستیابی به فعالیت‌ها، منابع، خدمات، اطلاعات مکان‌ها یا اشخاص

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

مختلف، شامل کمیت و تنوع عناصر قابل‌دسترس (لینچ ۱۳۹۲: ۱۱۸-۱۱۹).

۲. سرعت و حرکت: در طراحی فضا باید تناسبات لبه‌ها، ویژگی‌های ریتم‌دار یا خطی فضا را طوری تنظیم کرد که سرعت حرکت و ادراک فضا را تحت تأثیر قرار دهد (قریب، ۱۳۸۳: ۱۸).

۳. ارتباط: شبکه‌های پیاده که نقش کلیدی در دسترسی مناسب به مقصد را بازی می‌کنند.

۴. انعطاف‌پذیری: در صورت دارا بودن عرض مناسب، سطح هموار، چشم‌انداز مناسب در مجموعه مسکونی می‌تواند یک محیط مطابق با نیازهای انسانی ایجاد نمود (Tzonis, ۲۰۰۶: ۱-۱۴).

۵. راحتی: ایمنی و عدم تأخیر افراد پیاده را سبب می‌شود.

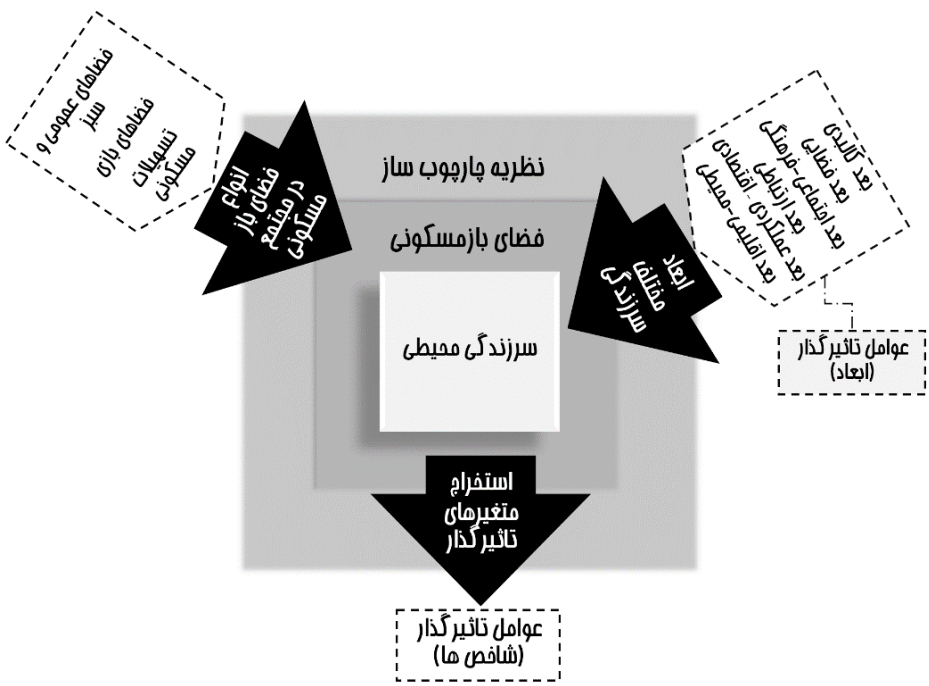
۶. شادی‌بخش بودن: سبب علاقه‌مندی ساکنین از طریق تنظیف کردن و برچیدن عوامل تهدید کننده می‌شود (پاکزاد، ۱۳۹۰: ۲۹۰).

بعد اقلیمی سرزندگی محیطی

کیفیت محیط‌زیست مترادف با نیازهای اساسی بشر شناخته شده است. یک رابطه نزدیک بین سرزندگی و محیط‌زیست وجود دارد (Lee & Moudon, ۲۰۰۴: ۱۴۹) زندگی افراد کاملاً تحت تأثیر محیط فیزیکی خود است. آلاینده‌ها و مواد خطرناک تأثیر قابل‌ملاحظه‌ای بر سلامت افراد دارد. همچنین کیفیت زیست‌محیطی ارزش زیادی برای زیبایی و سلامت مکانی که مردم زندگی می‌کنند قائل است. ویژگی‌های محیط‌زیست در مهارت، نوع دل‌بستگی و تمایلات مردم بسیار مؤثر است(Zhou, ۲۰۱۲:۱۴۷) ازنظر پورمحمدی مطلوبیت معیاری است که در آن حفظ عوامل طبیعی، چشم‌اندازها و فضاهای بکر مورد تأکید قرار می‌گیرد که در این راستا بر اهمیت فضاهای سبز شهری نیز افزوده می‌شود (Dayi et al., ۲۰۱۴: ۷۱۷).

فضای باز

فضای باز غالباً جزو فضاهای عمومی و نیمه عمومی محسوب می‌شود و تنها بالکن و حیاط خصوصی فضای باز درعین‌حال خصوصی می‌باشند. فضای

نمودار ۱- مدل مفهومی تحقیق

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

بـاز مهم‌تریـن عرصـه شـکل‌گیری تعامـلات اجتماعـی بـه شـمار می‌رونـد. (Madanipour, ۲۰۰۳:۹۷) برای هیچ‌کـس بـودن در یـک فضـای بسـته و مصنوعـی بـرای یـک مـدت طولانـی امکان‌پذیر نیسـت. امـروز از فضاهـای بـاز در مجموعـه مسـکونی انتظـار مـی‌رود تا خلأهـای ناشـی از نبود حیاط را در زندگی سـاکنین پر نمایـد.(Francis, ۲۰۰۳: ۳۰ – ۳۳)

فضای باز مسکونی

فضای باز مسـکونی مفهـوم جدیدی اسـت که ماحصل زندگـی جمعـی و مجتمـع نشـینی امـروزی جایگزیـن حیاط‌هـای خصوصـی شـده اسـت. گرچـه ازلحـاظ ماهـوی و شـکلی تفاوت‌هـای بسـیاری بیـن ایـن دو وجـود دارد، اما ازنظر عملکـردی انتظار می‌رود، کاربری مشـابه داشته باشـند (آل هاشـمی، ۱۳۹۱: ۸). هرچند ایـن تفاوت‌هـای ماهـوی بر عملکـرد آن سـایه انداخته و درنتیجه آن در بسـیاری از مجموعه مسـکونی موجود بـه محـل گـذر و یـا توقـف خـودرو نـزول یافته اسـت (بهزادفـر و قاضـی‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۷).

پیشینه تحقیق

بُنایتـو و همکارانـش در مقاله «کیفیـت محیطی درک شـده در شـهرهای با تراکم با متوسـط و کم در ایتالیا»، رضایـت و سـرزندگی را وابسـته بـه جنبه‌هـای کالبدی (ظاهـر تـوده و فضـا، کارایی محیط و حضـور طبیعت)، جنبه‌هـای اجتماعـی (مـردم و تعامـلات اجتماعـی)، جنبه‌هـای عملکـردی (خدمـات عمومـی، خدمـات تفریحـی، خدمـات تجـاری، خدمـات حمل‌ونقـل)، جنبه‌هـای زمین‌هـای (سـلامتی و بهداشـت و نگهـداری) می‌داننـد. او و همکارانـش یـازده معیـار در چهـار گـروه شـامل سـه واحـد در ارتباط بـا جنبه‌های فضایـی (فضـای برنامه‌ریـزی، طراحی‌شـده، چیدمـان و دسترسـی فضـا، مناطـق سـبز) یـک واحـد متوجـه جنبه‌هـای انسـانی (مـردم و روابـط اجتماعـی)، چهـار واحـد مربـوط جنبه‌هـای عملکـردی (بیمـه، خدمـات تفریحـی، اقتصادی و حمل‌ونقل)، سـه واحـد در ارتباط بـا جنبه‌هـای زمین‌هـای (نحـوه زندگـی، بهداشـت محیـط و نگهـداری) را در نظر گرفتنـد(Bonaiuto et al., ۲۰۰۶:۱-۴)

دایـی و دیگـران در مقالـه «کیفیـت فضـای در فضای بـاز: یـک مطالعـه حـوزه در یـک جامعـه مسـکونی شـهری در مرکـز مرکـزی چیـن» در مـورد یـک بعـد از سـرزندگی بـه مطالعـه می‌پـردازد. راحتـی حرارتـی در فضـای بـاز و اسـتفاده از فضـای در یـک مجموعـه مسـکونی در ووهـان، مرکـزی چیـن، از طریـق نظارت بـر شـرایط محیطـی، مصاحبـه بـا سـاکنان و ضبـط فعالیت‌های سـاکنان، ارائه شـده اسـت. یک اسـتراتژی طراحـی جایگزین برای بررسـی شـرایط محیطی و نرخ بهـره در نظـر گرفته شـده اسـت. نتایج نشـان می‌دهد کـه راحتـی حرارتـی مهم‌ترین عامـل در کیفیت فضای باز اسـت. عوامـل دیگر مهـم عبارت‌انـد از: کیفیت هوا، محیـط صوتـی، قابلیـت اطمینـان و راحتـی (Dayi et al., ۲۰۱۴:۱-۵).

ژنـگ و همـکاران در سـال ۲۰۱۴ در مقالـه‌ای بـا عنـوان ارزیابـی خصوصیـات فضاهـای سـرزنده با هدف مطالعـه مقبولیت شـرایط مسـکونی و همچنین ارزیابی سـرزندگی، شـکل و موقعیـت شـهری صـورت پذیرفت و شـش شـاخص ماننـد کمیـت امکانـات، راحتـی، جابه‌جایـی، دسترسـی فضاهـا، امنیـت مسـکونی، سـلامت محیطـی و چشـم‌انداز بـا پرسشـنامه و روش تجزیـه تحلیـل فضایـی GIS صورت پذیرفـت و به این نتیجـه رسـیدند کـه هرچـه در محیط‌هـای مسـکونی از مراکـز مجموعـه مسـکونی بـه فضـای بـاز مجموعـه مسـکونی حرکـت کنیـم سـرزندگی کمتـر و مهم‌ترین عامل وجود جاذبه‌های چشـم‌انداز مناسـب و دسترسـی می‌باشـد(zhang,et al, ۲۰۰۹: ۲۰۷)

گل‌رخ دانشـگر مقـدم و همـکاران در سـال ۱۳۹۰ در مقالـه‌ای بـا عنـوان تحلیـل اجتماع‌پذیـری محیـط کالبدی متأثر از ادراک طبیعت در محیط انسان‌سـاخت بـا هـدف ارزیابـی نقـش ادراک طبیعـت و عناصـر طبیعـی در محیـط انسان‌سـاخت را بـر اجتماع‌پذیـری محیط‌هـای کالبـدی زندگـی روزمـره بـه ایـن نتیجـه رسـیدند کـه ادراک طبیعـت در محیـط انسان‌سـاخت اثر معنـاداری بـر اجتماع‌پذیری فضاهـای کالبدی دارد

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

(دانشگر مقدم، ۱۳۹۰: ۲۵).

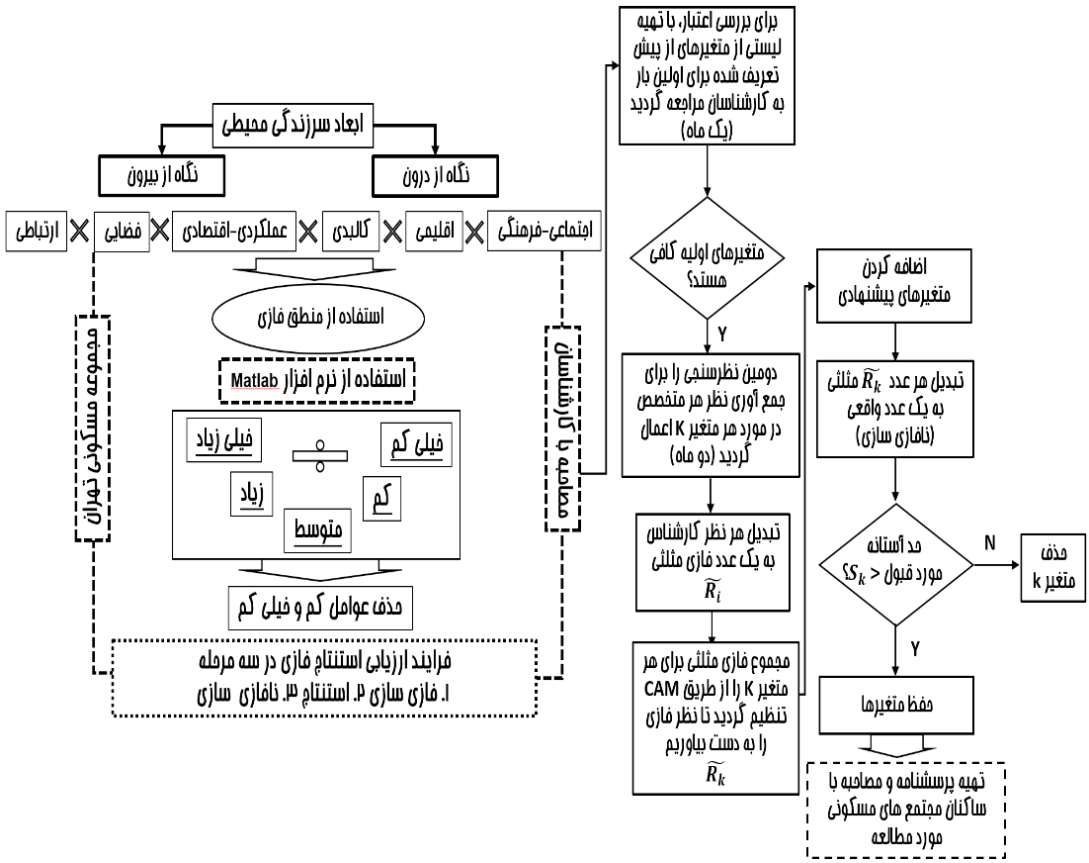
جلیلی و همکاران در سال ۱۳۹۲ در مقاله‌ای با عنوان فضای باز مجموعه‌های مسکونی و پاسخ‌دهی محیطی، مطالعه تطبیقی سه مجموعه مسکونی در شهر همدان با هدف تحلیل تأثیر ویژگی‌های طراحی کالبدی فضاهای باز مجموعه‌های مسکونی بر میزان پاسخ‌دهی محیط انجام شد و به این نتیجه رسیدند که تفاوت معناداری میان معیار قابلیت انعطاف‌پذیری طرح در سه گونه موردمطالعه وجود ندارد، ولی معیار کیفیت جلوه بصری طرح، تفاوت معنی‌داری در بین طرح‌ها مشاهده می‌شود (جلیلی و همکاران،۱۳۹۲: ۵۶).

روش تحقیق

روش تحقیق پژوهش مذکور از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی- تحلیلی می‌باشد. نخست، جهت تدوین پرسشنامه، با کارشناسان مصاحبه گردید. انتخاب حلقه صاحب‌نظران بخش بسیار مهمی از روش دلفی است. آگاهی این گروه، از موضوع موردنظر، تضمین خوبی برای کیفیت بالای نتایج دلفی است؛ بنابراین حلقه اعضای دلفی در یک پژوهش، بر اساس تخصص انتخاب می‌شوند نه بر اساس فرآیند انتخاب تصادفی. درنتیجه پژوهشگران ابتدا لیست چهارده نفره‌ای از اساتید دانشگاهی را انتخاب نمودند که شناخت و دید وسیعی در حوزه سرزندگی داشته و دارای مقالات علمی-پژهشی و ISI باشند. در مرحله اول، مصاحبه‌ای نیمه ساختاریافته ترتیب داده شد. در این مصاحبه‌ها، سعی پژوهشگر بر آن بود که ابتدا رویکرد و ارتباط آن با حوزه شهرسازی و معماری را مورد کنکاش قرار داده و نگاه متخصصان به موضوع عوامل تأثیرگذار بر ارتقاء سرزندگی محیطی در فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی از نگاه آنان را شناسایی نماید. همچنین به دلیل گستردگی و فراوانی مجموعه مسکونی شهر تهران، با استفاده از روش نمونه‌گیری مطلوب ۹ مورد از مجموعه مسکونی که ازنظر اساتید دارای ویژگی‌های غنی از مؤلفه‌های سرزندگی محیطی هستند، انتخاب گردید.

در دومین نظرسنجی، برای جمع‌آوری نظر هر متخصص در مورد هر متغیر K اعمال گردید. اگر متغیری پیشنهاد شد به لیست اضافه شد و متغیرهای اضافی حذف گردید. درنهایت پرسشنامه موردنظر تدوین شد. ساختار پرسشنامه شامل سؤالاتی در رابطه با سؤال اصلی پژوهش؛ یعنی بررسی میزان اثر هر یک از عوامل سرزندگی محیطی در فضاهای باز مجموعه‌های مسکونی شهر تهران و در راستای پاسخگویی به آن بود. بنا به نظر کارشناسان کدها و متغیرهای سرزندگی محیطی در شش دسته موضوعی دسته شدند. این دسته‌ها عبارت بودند از: بعد کالبدی، بعد فضایی، بعد عملکردی – اقتصادی، بعد اجتماعی- فرهنگی، بعد ارتباطی و بعد محیطی- اقلیمی. سپس متغیرهای استخراج شده، به صورت پرسش‌نامه بسته با پاسخ‌های پنج‌درجه‌ای طیف لیکرت از معرض نظر حلقه چهارده‌نفری متخصصان گذشت. با توجه به عوامل سرزندگی سؤالات مربوط به هر عامل امتیازاتی را شامل می‌شود که از مجموع آن‌ها به امتیاز مربوط به سرزندگی می‌رسیم که برای هر عنصر به‌صورت جداگانه بررسی شده است مطابق با این تحلیل به این نتیجه می‌رسیم که آیا هیچ‌یک از متغیرها بر سرزندگی در فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی مؤثر هستند یا خیر و همچنین میزان تأثیرگذاری آن‌ها به‌صورت کیفی مشخص می‌گردد. به‌منظور انجام محاسبات، نمره ۵ برای «تأثیر خیلی زیاد» و نمره ۱ برای «تأثیر خیلی کم» از سوی هر متخصص در نظر گرفته شد. به‌منظور به حداقل رساندن هزینه و زمان، پرسشنامه در میان نمونه تصادفی از جامعه آماری (ساکنین مجتمع‌های موردنظر) توزیع گردید. حجم نمونه با استفاده از جدول مورگان انتخاب شد که شامل ۳۷۶ نفر می‌باشد که به تناسب جمعیت و به‌صورت تصادفی در نه مجتمع منتخب توزیع گردید. جهت سنجش پایایی و روایی ابزار سنجش نیز از روش پیش‌آزمون بهره گرفته شده است.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

نمودار ۲- فرایند روش تحقیق

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۴ بهار ۹۸
No.54 Spring 2019

روش دلفی فازی

منطق فازی نظریه ریاضی مرسوم برای بیان پیچیدگی مسائل غیرساختاری است. مجموعه فازی تابعی است که می‌تواند ارزش ممکن عدد یک مجموعه را بین دو عدد صفر و یک به منزله درجه‌ای از عضویت نشان دهد. به‌طورکلی فرایند ارزیابی استنتاج فازی شامل سه مرحله است: ۱. فازی سازی ۲. استنتاج و ۳. نافازی سازی (امینی فسخودی، ۱۳۸۴: ۳۹-۴۵).

فازی سازی

ضرورت اصلی در طراحی یک سیستم فازی، انتخاب توابع عضویت برای متغیرهای زبان-شناختی است. اهمیت اثر به دست آمده به ارزش‌های زبانی (خیلی کم VL، کم L، متوسط M، زیاد H و خیلی زیاد VH) تعریف شدند. برای غربالگری عوامل در فضاهای باز مجموعه مسکونی عواملی که در طبقه‌های کم و خیلی کم قرار می‌گیرند از لیست عامل‌های مؤثر در سرزندگی محیطی حذف خواهند شد.

استنتاج:

مهم‌ترین بخش در روش استنتاج فازی ساختن پایگاه قانون است. هدف از نوشتن این قوانین تعریف گزاره‌های متنوع است که از ترکیب حالات مختلف تعریف شده برای هر نمایه (پایه و مکمل) به دست می‌آید. (پورقاسمی و همکاران، ۱۳۸۷: ۳۷۵، شکیبایی، ۱۳۸۷: ۱۴۹).

نافازی سازی (قطعی کردن)

نافازی‌سازی، واحدی است که به صورت تابع از یک مجموعه فازی به یک مقدار قطعی عمل کرده است. در این مطالعه مقدار قطعی نهایی، درواقع مرکز زیر سطح منحنی در مجموعه‌های فازی نهایی به دست

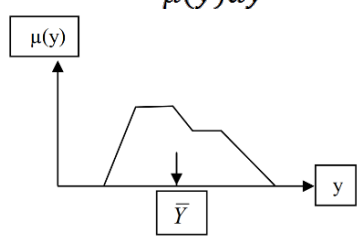
[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

جدول ۱- توابع عضویت مربوط به نمایه و اهمیت اثر برای به دست آوردن درجه عضویت

نوع تابع	تابع عضویت
خیلی کم	$\mu_{VL} = \begin{bmatrix} ۱ & ۰\leq x\leq ۰,۲ \\ -۶,۲۵x+۲,۲۵ & ۰,۲\leq x\leq ۰,۳۶ \end{bmatrix}$
کم	$\mu_{L} = \begin{bmatrix} ۶,۲۵x-۱,۲۵ & ۰,۲\leq x\leq ۰,۳۶ \\ -۶,۲۵x+۲,۲۵ & ۰,۳۶\leq x\leq ۰,۵۲ \end{bmatrix}$
متوسط	$\mu_{M} = \begin{bmatrix} ۶,۲۵x-۲,۲۵ & ۰,۳۶\leq x\leq ۰,۵۲ \\ -۶,۲۵x+۴,۲۵ & ۰,۵۲\leq x\leq ۰,۶۸ \end{bmatrix}$
زیاد	$\mu_{H} = \begin{bmatrix} ۶,۲۵x-۳,۲۵ & ۰,۵۲\leq x\leq ۰,۶۸ \\ -۶,۲۵x+۵,۲۵ & ۰,۶۸\leq x\leq ۰,۸۴ \end{bmatrix}$
خیلی زیاد	$\mu_{VH} = \begin{bmatrix} ۶,۲۵x-۴,۲۵ & ۰,۶۸\leq x\leq ۰,۸۴ \\ ۱ & ۰,۸۴\leq x\leq ۱ \end{bmatrix}$

آمد (امینی فسخودی، ۱۳۸۴: ۳۹-۴۵). مقدار قطعی خروجی از رابطه زیر محاسبه می‌شود که در آن y مقدار خروجی درجه عضویت خروجی y و مقدار حقیقی خروجی است.

$$\bar{Y} = \frac{\int y\mu(y)dy}{\mu(y)dy}$$

شکل ۱- روش نافازی سازی مرکز ثقل (مأخذ: منعم و همکاران، ۱۳۸۶)

محدوده موردمطالعه

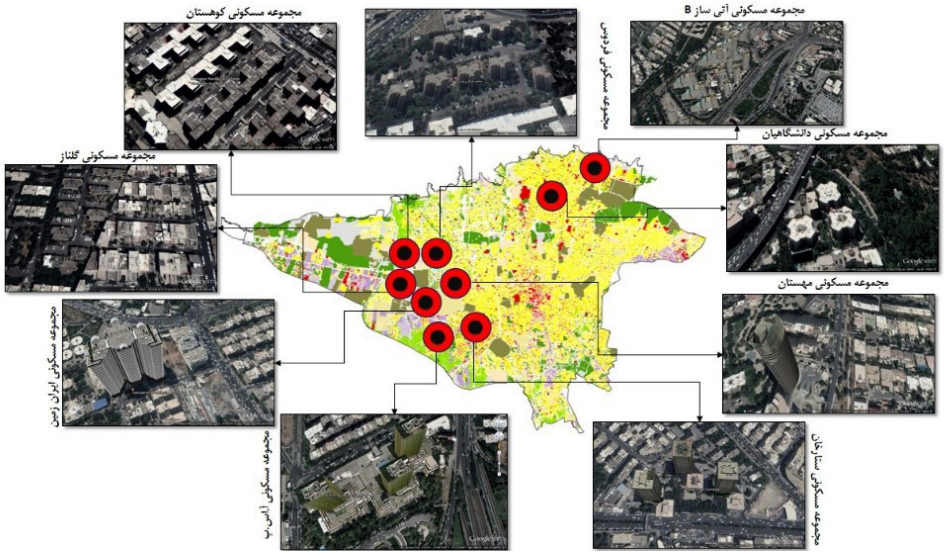
مجتمع‌های مسکونی در شهر تهران اگرچه به لحاظ کمی وضعیت فضای باز مجتمع‌های مسکونی شهر تهران وضعیت بدی ندارند ولی به لحاظ کیفی و برنامه‌ریزی کمترین مشارکت را در کیفیت زندگی ساکنین خود ایفا می‌کنند. مجتمع‌های مسکونی شهر تهران در یک تقسیم‌بندی کلی نسبت به فضای بازشان به دو دسته مجتمع‌های مسکونی با فضای باز بیش از ۶۵ درصد و کمتر از ۶۵ درصد قابل‌تفکیکی هستند.

مجموعه مسکونی شهر تهران بر اساس فراوانی واحدهای مسکونی به سه گروه مقیاس کوچک (کمتر از ۲۱۶ واحد)، مقیاس میانه (بین ۲۱۷ تا ۵۰۴ واحد) و مقیاس کلان (بالاتر از ۵۰۵ واحد) تفکیک می‌شوند و به لحاظ نوع پراکنش بلوک‌ها در فضای باز نیز که نقش مهمی در سرزندگی محیطی مجموعه مسکونی دارد، مجموعه شهر تهران به سه گروه اصلی ۱- پراکنده ۲- نواری ۳- متمرکز قابل‌تفکیک‌اند. (عینی‌فر و قاضی‌زاده، ۱۳۸۹: ۳۷). ولی به دلیل فراوانی مجموعه مسکونی موردمطالعه با استفاده از روش نمونه‌گیری مطلوب ۹ مورد از مجموعه مسکونی که ازنظر اساتید دارای ویژگی‌های غنی از مؤلفه‌های سرزندگی محیطی هستند، انتخاب گردیدند. عدم تعریف فعالیت‌های متنوع در فضای باز و همچنین عدم مکان‌یابی مناسب فعالیت‌های پیش‌بینی شده در فضای باز، امکان حضور و استفاده ساکنان از فضای باز این مجتمع‌ها را محدود و امکان بهره‌گیری از قابلیت‌های فضای باز در مقیاس‌های مختلف زندگی خصوصی و اجتماعی ساکنین را به حداقل می‌رساند.

ت

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۴ بهار ۹۸
No.54 Spring 2019

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

شکل ۲- مجموعه مسکونی موردمطالعه در شهر تهران

جدول ۲- مجموعه مسکونی مورد مصاحبه

ارتفاع	الگوی فضای باز مجموعه مسکونی	تعداد واحدها		
		< ۲۱۶	۲۱۶-۵۰۴	+۵۰۵
۶>	نواری	گلناز	کوهستان	-
۷-۱۲	پراکنده	فردوس	-	-
	نواری	-	-	-
	متمرکز	-	دانشگاهیان	-
+۱۳	پراکنده	-	ستارخان	آتی‌ساز B
	متمرکز	مهستان	ایران‌زمین	آ.اس.پ

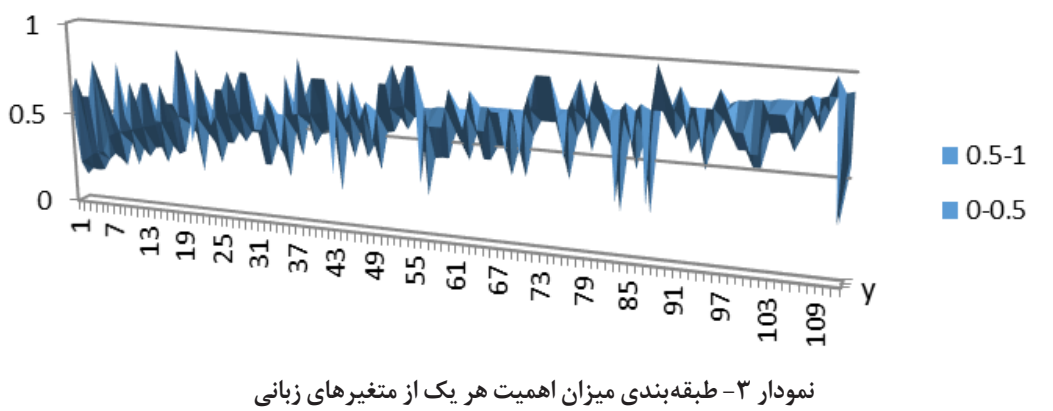
مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۴ بهار ۹۸
No.54 Spring 2019

یافته‌ها

در این مطالعه محاسبه اهمیت عوامل تشکیل دهنده سرزندگی محیطی با استفاده از نرم-افزارMatlab صورت گرفت و بر اساس درجه عضویت (جدول۳) طبقه‌بندی شدند که یافته‌های روش فوق‌الذکر در قالب نمودار زیر آمده است.

با توجه به نمودار فوق، میزان اهمیت اثر هر یک از متغیرهای زبانی در جدول زیر نمایش داده شده است. به‌منظور ارزیابی مدل فازی، عوامل سرزندگی محیطی و ویژگی‌های که کیفیت آن‌ها توسط کارشناسان خبره با توجه به شاخص کیفی موردنظر تعیین شده بود، با استفاده از نرم‌افزار محاسبه شده و به عنوان خروجی مدل فازی مورد استفاده قرار گرفت. در منطق فازی یک اثر به دو تابع عضویت با درجه عضویت‌های متفاوت متعلق می‌شود. درنهایت بیشترین درجه عضویت، تعیین کننده اهمیت اثر از

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

نمودار ۳- طبقه‌بندی میزان اهمیت هر یک از متغیرهای زبانی

نوع متغیر زبانی است.

وقتی متغیر x در حال افزایش است، میزان ارزش اثر هم از صفت خیلی کم (متغیر زبانی خیلی کم) تا صفت خیلی زیاد در حال تغییر و افزایش است که این وضعیت در جدول زیر مشخص گردیده است؛ یعنی هرچه به سمت افزایش متغیر x پیش می‌رویم ارزش متغیر زبانی در هر طبقه افزایش می‌یابد که این مسئله در خروجی ماتریس به‌صورت طبقه‌ای مشاهده می‌شود، برای مثال درصورتی‌که متغیر x=۰,۵۳ باشد متعلق به طبقه متوسط است و اگر متغیر x=۰,۶۷ باشد حتی با اینکه افزایش عددی زیادی داشته است باز هم متعلق به طبقه متوسط است. روش دلفی فازی این منطق فازی این مسئله را حل می‌کند و خروجی آن بر اساس درجه عضویت معنا می‌گیرد و برای مثال درصورتی‌که خروجی منطق فازی $\hat{Y}$= ۰,۶۷ باشد آنگاه منطق فازی برای دو تابع عضویت درجه‌ای از عضویت تعیین می‌کند و بی‌اطمینانی را بهبود می‌بخشد.

با بررسی جدول زیر مشاهده می‌شود که از ۱۱۲ عامل، در بعد کالبدی از ۱۴ عامل، دو عامل در طبقه کم، هفت عامل در طبقه متوسط و پنج عامل در طبقه‌بندی زیاد قرار گرفته، در بعد عملکردی- اقتصادی از ۸ عامل، دو عامل در طبقه کم، چهار عامل در طبقه متوسط و دو عامل در طبقه زیاد قرار گرفته است. در بعد ارتباطی از ۷ عامل، دو عامل در طبقه متوسط و پنج عامل در طبقه زیاد قرار گرفته، در بعد محیطی- اقلیمی از ۱۴ عامل، یک عامل در طبقه خیلی کم، چهار عامل در طبقه متوسط، شش عامل در طبقه زیاد و سه عامل در طبقه خیلی زیاد قرار گرفته است. در بعد اجتماعی- فرهنگی از ۲۰ عامل، دو عامل در طبقه خیلی کم، یک عامل در طبقه کم، سه عامل در طبقه متوسط، شش عامل در طبقه زیاد و هشت عامل در طبقه خیلی زیاد قرار گرفته و درنهایت در بعد فضایی از ۴۹ عامل، دو عامل در طبقه خیلی کم، هفت عامل در طبقه کم، چهارده عامل در طبقه متوسط، بیست و دو عامل در طبقه زیاد و چهار عامل در طبقه خیلی زیاد قرار دارد. ارزیابی‌های انجام شده بیانگر این واقعیت است که ابعادی که بیشترین تأثیر «زیاد» را در سرزندگی محیطی دارند به ترتیب عبارت‌اند از: بعد فضایی، بعد اجتماعی- فرهنگی و بعد اقلیمی، بعد ارتباطی و بعد کالبدی و درنهایت بعد عملکردی- اقتصادی. ابعادی که بیشترین تأثیر «خیلی زیاد» را در سرزندگی محیطی دارند به ترتیب عبارت‌اند از: بعد اجتماعی- فرهنگی، بعد فضایی و درنهایت بعد محیطی- اقلیمی.

در نمودار زیر یک نمونه ناظر سطح از مدل فازی با در نظر گرفتن تأثیر ۱۱۲ متغیر در ابعاد مختلف کالبدی، فضایی، عملکردی-اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، ارتباطی و محیطی- اقلیمی به‌عنوان متغیرهای ورودی ارائه شده است. در این نمودار می‌توان ملاحظه کرد که چگونه مقداری مختلف

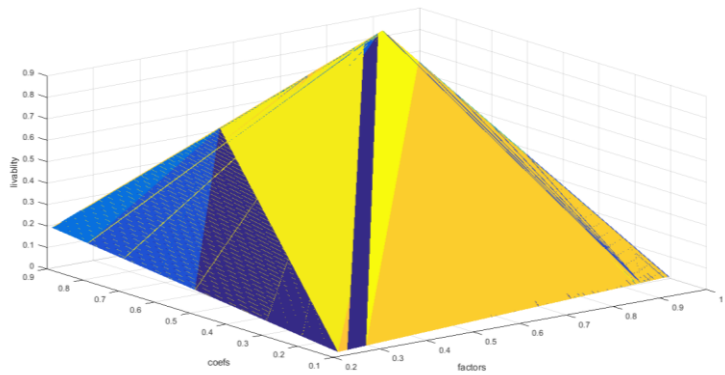
[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

جدول ۳- درجه عضویت و طبقه نهایی عامل‌ها

منطق فازی					
طبقه نهایی	درجه عضویت	عامل	طبقه	درجه عضویت	عامل
M	۰,۵۷	چشم‌انداز	M	۰,۵۳	مصالح
M	۰,۵۵	سایه و روشن و رنگ	M	۰,۶۱	نما
M	۰,۵۳	غنای بصری	M	۰,۵۶	کیفیت سازه بناها
H	۰,۷۱	پرهیز از منظرسازی‌های وسیع دکوراتیو	M	۰,۵۷	پیچیدگی و تنوع ساختمان‌ها
H	۰,۶۹	کاربردی کردن و تلفیق کارکردهای عمومی در طراحی	H	۰,۷۱	جذابیت و زیبایی فرم
M	۰,۵۹	ایجاد یک تعادل ظریف و ترکیب متناسب در طراحی	H	۰,۶۹	عدم فرسودگی کالبدی توده
H	۰,۷۱	خلاقیت	M	۰,۵۴	تعریف بدنه‌ها و هویت جداره‌ها
M	۰,۵۷	شغل و درآمد افراد	L	۴۲.۰	مساحت مجموعه مسکونی
M	۰,۵۹	نوع فعالیت‌ها	H	۰,۷۴	مساحت فضای باز واحد مسکونی
H	۰,۶۹	چندعملکردی بودن فضا	L	۴.۰	هندسه مکان
M	۰,۶۶	تمایز عملکردی و فعالیتی	H	۰,۶۹	تعداد طبقات مجموعه مسکونی
L	۰,۴۱	کاربری تجاری	M	۰,۵۸	تمایز در عناصر و ساختار کالبدی مجموعه مسکونی
M	۰,۶۰	کاربری‌های غیرتجاری	H	۰,۶۸	عدم وجود اختلاف سطح‌های شدید در فضاها
L	۰,۴۸	خدمات ورزشی	M	۰,۶۱	گره کالبدی مکان
H	۰,۷۱	گونه مالکیت	L	۰,۴۵	حفظ فضاهای باز
VH	۰,۸۴	تعاملات اجتماعی و ارتباط با دیگران	H	۰,۶۸	آزادی انتخاب
VH	۰,۸۷	همیاری و مشارکت	M	۰,۵۲	گشودگی
VH	۰,۸۵	حس وابستگی به جمع	M	۰,۵۹	شفافیت مرزها
H	۰,۶۲	فعالیت انجمن‌های آزاد	H	۰,۸۲	فضاهای متباین
L	۰,۴۹	جشن‌های فرهنگی	H	۰,۷۵	فضاهای مکث
H	۰,۷۴	فعالیت‌های اجتماعی	L	۰,۳۷	میزان محصوریت
VH	۰,۸۴	حق برخورداری از فضاهای عمومی	H	۰,۷۲	شگفتی و اکتشاف
M	۰,۶۴	برگزاری مراسم و جشن‌ها	H	۰,۶۸	شفافیت و سیالیت سطوح
VH	۰,۸۹	فرصت اجتماعی برای کودکان و نوجوانان در فضاهای باز	L	۴۴.۰	انطباق محور فضاها
H	۰,۷۱	متناسب بودن مکان با ویژگی‌های فرهنگی – اجتماعی افراد	M	۰,۶۱	تکرار و ضرباهنگ
M	۰,۶۳	حفظ تناسبات اخلاقی و اعتقادی افراد	M	۰,۶۴	وحدت
VL	۰,۲۸	تنوع قومیت‌ها	H	۰,۷۵	مقیاس
H	۰,۷۶	تقویت ارتباط شخصی	M	۰,۶۵	وزن
M	۰,۵۷	حق برخورداری از فضاهای خصوصی	H	۰,۷۱	ریتم
H	۰,۷۷	حضور و فعالیت‌های روزمره در مکان	H	۰,۷۹	ترکیب
VL	۰,۲۳	حضور و فعالیت‌های ویژه در مکان خاص	L	۰,۴۸	آرایش اشکال
VH	۰,۹۱	نظارت از طرف ساکنان مجموعه مسکونی	L	۰,۴۶	نظم و خط آسمان
VH	۰,۸۵	حضور زنان و کودکان در محوطه	M	۰,۶۷	تنوع محرک‌های حسی
H	۰,۷۴	فعالیت‌های شبانه	M	۰,۵۸	ایجاد عرصه‌های عمومی و خصوصی
VH	۰,۸۶	نظارت در مسیرهای پیاده	L	۰,۳۹	ایجاد فضاهای مرکب
H	۰,۶۸	شبکه دسترسی به فضاهای باز و بیرونی	H	۰,۷۹	حس فردیت و تعلق داشتن
H	۰,۷۲	شبکه دسترسی افراد پیاده	M	۰,۵۴	حس تشخص و مناعت طبع
M	۰,۵۵	مسیرهای دوچرخه‌سواری	VH	۰,۸۶	حس اعتماد و اطمینان
H	۰,۷۵	فضای بازی کودکان	H	۰,۶۸	حس همبستگی
H	۰,۸۱	سهولت حرکت پیاده	H	۰,۷۵	انطباق با تصاویر ذهنی
H	۰,۷۵	نفوذپذیری	H	۰,۷۲	هویت و شخصیت ویژه مکان
M	۰,۶۱	تسهیلات و تجهیزات	H	۰,۷۹	قابلیت خاطره‌ساز بودن مکان
M	۰,۶۲	تعامل معماری و طراحی فضای باز و طبیعت	VL	۰,۲۶	حساس بودن نسبت به تغییرات در فضا
M	۰,۵۷	تفریح و سرگرمی	H	۰,۷۶	موقعیت و ابعاد فضای سبز
M	۰,۵۸	کف‌سازی	M	۰,۵۲	موقعیت و ابعاد زمین‌بازی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

H	۰٫۷۳	مبلمان	H	۰٫۷۳	موقعیت و ابعاد مکان‌های نشستن
H	۰٫۷۹	نورپردازی	M	۰٫۵۹	نیمکت‌های برای نشستن و افزایش فرصت انتخاب
H	۰٫۷۷	تزئینات و پرهیز از الحاقات زائد	H	۰٫۶۹	موقعیت و ابعاد مسیرهای سبز
H	۰٫۶۹	هماهنگی با پوشش گیاهی و اقلیم محل	L	۴۳.۰	ایمنی در زمین‌بازی
H	۰٫۷۱	پاکیزگی و بهداشت	H	۰٫۷۱	ایمنی در برابر خودروها
VH	۰٫۸۹	تسهیلات رفاهی	H	۰٫۷۶	رعایت سلسله‌مراتب فضایی
H	۰٫۷۳	عدم آلودگی	VH	۰٫۸۶	خوانایی (فعالیت‌ها، کالبدی)
VH	۰٫۸۶	آسایش افراد در محیط در شرایط مختلف اقلیمی	H	۰٫۷۴	نشانه‌ها
VH	۰٫۹۲	فضای سبز و پوشش گیاهی	VH	۰٫۸۵	انعطاف‌پذیری
VL	۰٫۲۷	آب‌نما	VH	۰٫۸۸	سازگاری
M	۰٫۵۲	تمایز در عناصر طبیعی فضای باز مجموعه مسکونی	VL	۰٫۲۱	ترکیب عناصر خط
کالبدی	فضایی	عملکردی-اقتصادی	اجتماعی- فرهنگی	ارتباطی	محیطی-اقلیمی

نمودار ۴- تأثیر ۱۱۲ متغیر در ابعاد مختلف کالبدی، فضایی، اقتصادی، اجتماعی، ارتباطی و اقلیمی با از نرم‌افزار متلب

ورودی بر یک مقدار خروجی (سرزندگی محیطی) تأثیر می‌گذارند. به این معنا که می‌توان در یک نما می‌توان عکس‌العمل را دید. با توجه به نمودار زیر سرزندگی محیطی با روند تقریباً نامنظمی از درجه کیفی ثبت شده در ناظر سطحی همراه است.

به‌این‌ترتیب با تکیه بر جدول ۴ و با توجه به تأثیر مستقیم شاخص‌های موردبررسی در میزان سرزندگی فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی شهر تهران، نحوه پراکنش آن‌ها و همچنین فراوانی و ارتفاع مجتمع‌ها در برنامه‌ریزی و شکل فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی و با عنایت به رویکردهای بلندمرتبه‌سازی و انبوه‌سازی کلان در برنامه‌های پیش رو برای مجتمع‌سازی‌های شهری، در این پژوهش نه مجموعه مسکونی موردبررسی قرار گرفت. به‌این‌ترتیب مجموعه‌های گلناز، فردوس، کوهستان، دانشگاهیان، ستارخان، مهستان، ایران‌زمین، آتی‌ساز B، آ.اس.پ مورد بازدید میدانی قرار گرفت و شاخص‌های در نظر گرفته شده در فضای باز این مجموعه‌ها مطابق با چک‌لیست تهیه‌شده بر اساس دستاورد مطالعات و مصاحبه با کارشناسان در مورد مؤلفه‌ها در فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی، با در نظر گرفتن مقیاس، سطح و نوع مؤلفه‌ها موردبررسی و طبقه‌بندی بر مبنای امتیازدهی صفر و یکی قرار گرفت. جدول ۴ دستاوردهای پژوهش میدانی را نشان می‌دهد.

سرزندگی در ابعاد مختلف فضای باز برای خانواده‌ها، تقریباً در هیچ‌یک از مجتمع‌های مورد بازدید موردتوجه و بهره‌برداری قرار نگرفته است. تنها در مجتمع آتی‌ساز B با توجه به طراحی ویژه گروهی از توده‌های ساختمانی، تراس و بالکن‌های اختصاصی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

جدول ۴- دسته‌بندی مجتمع‌های مسکونی برحسب توزیع مؤلفه‌های موردبررسی

نام مجتمع مسکونی	ابعاد					
	کالبدی	فضایی	ارتباطی	عملکردی - اقتصادی	اجتماعی - فرهنگی	اقلیمی - محیطی
گلناز	■	–	–	–	–	■
فردوس	–	■	–	–	–	■
کوهستان	–	–	–	■	–	–
دانشگاهیان	–	–	■	–	–	–
ستارخان	■	■	–	–	–	■
مهستان	–	–	■	–	–	–
ایران‌زمین	–	–	–	■	–	–
آتی‌ساز B	■	■	■	■	■	■
آ.اس.پ	■	–	■	■	■	■

برای ساکنین ایجاد شده است که با توجه به وسعت قابل‌توجه، پاسخگوی گروهی از نیازهای خانواده‌ها برای فضای باز می‌باشد. همچنین ساختار پراکندهٔ مجتمع مذکور، منجر به ایجاد تنوع فضایی و طیف متفاوتی از حریم خصوصی و عمومی در فضای باز این مجتمع شده است؛ و میزان نورگیری مستقیم آپارتمان‌ها و تهویهٔ طبیعی بین بلوک‌ها نسبت به الگوهایی که مجتمع‌های دیگر دارند بیشتر است. مؤلفه‌های مربوط به حوزه نیازها و فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی، تنها در مجتمع‌های آ.اس.پ و آتی ساز B که البته پس از احساس نیاز ساکنین و با تغییر کاربری در قسمت‌هایی از پارکینگ‌ها و یا ساخت بناهایی باکیفیتی نازل، در محدوده فضای باز موردتوجه قرار گرفته است. مؤلفه‌های حوزه اقتصادی به‌صورت احداث مجموعه‌های تجاری در مقیاس‌های متنوعی در مجتمع‌های مورد بازدید صورت گرفته است. تقریباً در تمامی مجتمع‌های مورد بازدید ابعاد کالبدی و فضایی و محیطی- اقلیمی موردتوجه بوده است.

بحث:

فضاهای باز در مجتمع‌های مسکونی علاوه بر اینکه عرصه‌ای برای شکل‌گیری و تقویت تعاملات اجتماعی مردم است، مکان مناسبی برای تفریح، سرگرمی، ورزش و گذران اوقات فراغت اقشار گوناگون جامعه نیز می‌باشد، اما امروزه در پژوهش‌های مختلف مجموعه فضای باز در مجتمع‌های مسکونی به فضاهای بسته و محدود بالکن‌ها و یا حیاط‌های خصوصی کوچک در طبقه همکف، پارکینگ‌ها و یا فضاهای مشترک بدون برنامه محدود شده‌اند و سرزندگی فقط از چند بعد موردتوجه قرار گرفته است. ازاین‌رو به‌منظور بهره‌گیری مناسب از این رویکرد در مراکز سکونتی، شناخت اهمیت، جایگاه و عملکرد و عوامل مؤثر بر سرزندگی فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی در این پژوهش موردبررسی و تحلیل قرار گرفت تا از حداکثر قابلیت‌های فضاهای باز برای دست یافتن به مکانی سرزنده را برانگیزد و علاوه بر آن به منافع جمعی نیز کمک نماید، دست یابد تا به نوعی فعالیت‌های خانواده در فضای باز حیاط‌های سنتی و خصوصی را احیاء کند. نهایتاً پس از انطباق این چارت نسبتاً پیچیده با وضعیت کنونی فضای باز در مجتمع‌های مسکونی بزرگ‌مقیاس شهر تهران و با تکیه بر مقایسه تحلیلی مشخص شد که؛ در مجتمع‌های مسکونی شهر تهران تنها در مجتمع‌های مسکونی با مقیاس بزرگ فضای باز، سرزندگی محیطی موردتوجه بوده است. همچنین در مجتمع‌های مسکونی بزرگ‌مقیاس و مرتفع شهر

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

تهـران در میان این کاربری‌هـای بعد کالبدی در فضای بـاز بیشـترین سـهم را بـه خـود اختصـاص می‌دهـد و حـوزه فعالیت‌هـای اجتماعـی- فرهنگـی از اهمیـت کمتـری برخوردارنـد. درواقـع یافته اصلـی این پژوهش این اسـت کـه پارامترها و شـاخص‌های اجتماعی عامل مهمـی در میـزان سـرزندگی فضاهای بـاز مجتمع‌های مسـکونی اسـت و رویکـرد تزئین‌گرا و کالبـدی و صلب بـه فضاهـای باز مجتمع‌های مسـکونی در شـهر تهران، عـدم تعریـف کاربری‌ها و فعالیت‌های متنـوع در فضای بـاز امـکان حضور و اسـتفاده سـاکنان از فضـای باز این مجتمع‌هـا را محدود و امکان بهره‌گیـری از قابلیت‌های فضـای بـاز در مقیاس‌های مختلف زندگـی خصوصی و اجتماعـی سـاکنین را به حداقـل می‌رسـاند. یافته‌های به‌دسـت‌آمده از مطالعـه حاضـر، بـا یافته‌هـای مشـابه ماننـد بابایـی و همـکاران (۱۳۹۴) که سـرزندگی را در مجتمع‌هـای مسـکونی مـورد ارزیابـی قـرار داده‌انـد، هم‌راسـتا نیسـت. علـت ایـن امر نیز شـاید تفـاوت زیاد در بیـن مجموعـه شـاخص-های مـورد ارزیابـی در دو پژوهـش می‌باشـد؛ زیـرا پژوهـش حاضـر همـه ابعـاد سـرزندگی در فضاهـای باز مجتمع‌های مسـکونی را در برگرفتـه اسـت. ایـن در حالـی اسـت کـه به‌طـور مثال پژوهـش بابایـی و همـکاران (۱۳۹۴)، تنهـا بـا در نظـر گرفتـن بعـد اقلیمـی – محیطی بـه ارزیابی سـرزندگی در فضاهـای بـاز مجتمع‌های مسـکونی پرداخته اسـت و شـاخص‌های موردبررسـی در ایـن بعـد نیـز کامـلاً متفـاوت از شـاخص‌های مـورد ارزیابـی در ایـن بعد در پژوهـش حاضر می‌باشـد.

در گام بعـدی جهـت بررسـی میـزان تأثیـر هریـک از متغیرهـای در ابعـاد مختلـف بـه غربالگـری عواملی که تأثیـر «کـم» و «خیلـی کـم» دارنـد پرداختـه شـد. در بعـد کالبدی دو عامل مسـاحت مجموعه‌های مسـکونی و هندسـه مکانی در قسـمت حـذف قرار می‌گیـرد زیرا مسـاحت مجموعه‌هـای مسـکونی تأثیـری در فضـای بـاز آن نخواهـد داشـت و هندسـه مکانـی در مقیـاس کوچک‌تـر در فضـای باز خیلی به چشـم کاربـر فضایی نمی‌آیـد. در بعـد عملکردی-اقتصـادی کاربری‌هـای تجـاری در وضعیـت پاییـن و حـذف قـرار گرفته‌انـد کـه چـون در خیلـی از مجتمع‌هـای مسـکونی مراکـز تجـاری وجـود نداشـته و یـا اگـر هـم در مجتمـع بـود فقـط توانایـی پاسـخگویی بـه سـاکنین مجتمـع را دارا می‌باشـد. خدمـات ورزشـی هـم در وضعیـت حـذف قـرار می‌گیـرد کـه علـت ایـن امـر را می‌تـوان اسـتفاده پاره‌وقـت از ایـن وسـایل دانسـت کـه این امر نیـز در جـاذب نمـودن افـراد تأثیـر کمـی دارد. در بعد اجتماعـی و فرهنگـی جشـن‌های فرهنگـی از لیسـت عوامـل کنـار گذاشـته می‌شـود کـه علـت را می‌تـوان در عـدم پیوسـتگی ایـن جشـن‌ها و هم‌چنیـن وجـود فرهنگ‌هـای مختلـف و نیز عدم برگزاری این جشـن‌ها در ایـن مجتمع‌ها دانسـت زیرا این جشـن‌ها در سـطح کلان‌تـری برگـزار می‌گردنـد. تنـوع قومیت‌هـا نیـز در وضعیـت حذف اسـت زیـرا ناخـودآگاه در مجموعه‌های مسـکونی قومیت‌هـا و فرهنگ‌هـای مختلفـی قـرار خواهنـد گرفـت. در ایـن بعد حضـور فعالیت‌هـای ویژه در مکان‌هـای خـاص نیـز هـم در وضعیـت حـذف قرار می‌گیـرد زیـرا ایـن امـر باعـث پیدایـش توانمنـدی در بخشـی از سـایت فضـای بـاز مجموعه‌هـای مسـکونی می‌شـود درصورتی‌کـه مـا نیازمنـد توزیـع سـرزندگی محیطـی به‌صـورت یکسـان در این محیط هسـتیم. در بعـد فضایی میـزان محصوریـت و انطباق محـور فضاها بـه دلیـل عدم تأثیر بـر روی برقـرار ارتباط با سـاکنین در قسـمت حـذف قرار می‌گیـرد. آرایش اشـکال و نظم و خـط آسـمان نیـز دارای تأثیرات کمتـری در عامل‌ها می‌باشـند و قابلیـت حـذف را دارنـد زیرا سـاکنین پس از مدتـی اشـکال و نظـم و خـط آسـمان بناهـا بـرای آن‌هـا عـادی و تکـراری اسـت و نمی‌توانـد در روزهـای مختلـف سـال ترغیب‌کننده افـراد برای حضـور در فضا باشـد. فضاهـای مرکـب بیشـتر در حوزه‌هـای شـهری مطـرح می‌گـردد و کمتـر در فضـای بـاز مجموعه‌هـای مسـکونی مطـرح می‌شـود. ایمنـی در زمین‌هـای بازی نیـز کمتـر تأثیر دارد زیـرا مجتمع‌های مسـکونی کمی را می‌تـوان یافـت کـه دارای زمین‌هـای بـازی باشـند و اگـر هـم دارای زمین‌هـای بـازی باشـند اقشـار و گروه

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

سـنی خاصـی از آن بهـره می‌گیرنـد؛ پـس تأثیرگذاری کمتـری دارد. ترکیـب عناصـر خطـی نیـز از اهمیـت کمتـری برخوردار اسـت چـون در طراحـی فضاهای باز مسـکونی مجموعه‌هـای مسـکونی تأکیـد بـر فضاهـای سـکون دارای سرزندگی است. برخلاف فضاهای شهری کـه دارای فضاهای حرکتی القاکننده سـرزندگی اسـت. در بعـد اقلیمـی می‌تـوان به ایـن صورت بیـان نمود که عامـل وجود آب‌نمـا در خیلی از مجتمع‌های مسـکونی بـه علت نـوع اقلیم و همچنیـن عدم نیاز بـه این عنصر در بعضـی از طراحی‌هـا، تأثیـر کمتـری دارد و در بعـد ارتباطـی می‌تـوان گفـت کـه تمامی عامل‌های شـهری در ایـن امـر تأثیرگـذار خواهنـد بود کـه در جمع‌بندی به‌صـورت زیـر بیـان می‌شـود.

نتیجه‌گیری

امـروزه شهرها به‌عنوان مهم‌ترین دسـتاورد تلاش‌های تکنولوژیکـی، اقتصـادی، فرهنگـی و اجتماعی انسـان محسـوب می‌شـوند. آنچـه دراین‌بیـن تأمل‌برانگیـز اسـت، روابـط انسـان‌ها در ابعـاد کمـی و کیفـی آن است. در پـی ایـن امـر، لـزوم توجـه بـه مفهـوم کیفیـت و ارتقـا آن در محیط‌های سکونتی در کنـار توجـه بـه مسـائل کمـی بیشتر احساس می‌شود زیرا نقـش اساسـی محیـط بـاز، در وهله اول پاسـخگویی به عملکردهاسـت. به‌عبارت‌دیگـر، اگـر محیط‌هـای خارج از سـاختمان یـا فضاهـای مابیـن سـاختمان‌ها، آگاهانه طراحـی شـوند قـادر خواهند بود فضایـی را ایجاد کنند کـه در آن فعالیت‌هـای خـاص می‌تواننـد رخ دهند و از وقـوع برخـی رفتارهـا پشـتیبانی نمایـد، تـوازن، تعادل را در جامعـه ایجـاد نمـوده و درنهایـت سـرزندگی را در ابعـاد و ویژگی‌هـای مختلـف محیـط افزایـش دهد. جهـت تحقق ایـن امر میزان تأثیر هریـک از متغیرهای موردبررسـی بـر سـرزندگی فضاهـای بـاز مجتمع‌هـای مسـکونی موردبررسـی قـرار گرفت کـه بتـوان در انتها از ایـن عوامـل در گونه‌هـای مختلـف فضاهـای بـاز مجتمع‌هـای مسـکونی به‌عنـوان اولیـن و حیاتی‌تریـن فضای سـکونتگاهی بهره برد و کیفیـت موردنیاز فضاها را بـه آن بازگرداند؛ و سـرزندگی لازم به فضاها بخشـید تـا هـر فضـا پاسـخگوی نیازهای کاربـران خود باشـد. بـا توجـه به اینکـه آگاهـی از نیازهـا و مشـکلات مردم و بررسـی نگـرش آن‌هـا در میـزان نقشـی کـه می‌تواند در رفـع مشـکلات داشـته باشـند بـه همیـن جهـت نخسـت بـا لیسـتی از متغیرهـای از پیش تعریف‌شـده کـه از مطالعـه مقـالات علمـی- پژوهشـی و ISI در بـازه زمانـی ۱۳۸۰-۱۳۹۷ بـه دسـت آمـده بـود، بـا کارشناسـان مصاحبـه گردیـد و با تائیـد نهایی متغیرها و سـؤالات پرسشـنامه، به‌صورت تصادفی پرسشـنامه‌ها بیـن سـاکنین نـه مجموعـه مسـکونی توزیـع گردیـد و درنهایـت جهـت تجزیه‌وتحلیـل پاسـخ‌ها و جهـت بررسـی میـزان اهمیـت اثر هر یک از عوامل سـرزندگی محیطـی از تکنیـک فـازی اسـتفاده گردیـد. از آنجا که در زبـان فارسـی می‌توانیـم پنـج صفـت زبانـی بـرای طبقه‌بنـدی هـر معیار برگزینیم، معیارهـا در پنج طبقه طبـق جـدول شـماره یـک امتیـاز گرفتنـد و درنهایت متغیرهایـی کـه تأثیـر «کـم» و «خیلـی کـم» در ابعاد مختلـف سـرزندگی محیطی داشـتند، حـذف گردیدند و بدیـن ترتیـب عوامـل مؤثر در سـرزندگی محیطی در فضاهـای بـاز مجموعه مسـکونی شناسـایی شـدند.

ارزیابی‌هـای انجام‌شـده بیانگـر ایـن واقعیت اسـت که ابعـادی که تأثیر «زیاد» را در سـرزندگی محیطی دارند بـه ترتیـب عبارت‌انـد از: بعـد فضایـی، بعـد اجتماعی- فرهنگـی و بعـد محیطـی- اقلیمی، بعـد ارتباطی و بعد کالبـدی و درنهایت بعـد عملکردی- اقتصـادی. ابعادی کـه تأثیـر «خیلی زیاد» را در سـرزندگی محیطی دارند بـه ترتیـب عبارت‌انـد از: بعـد اجتماعـی- فرهنگی، بعد فضایـی و درنهایـت بعـد محیطـی- اقلیمـی. همچنین سـرزندگی در ابعـاد مختلف فضای باز بـرای خانواده‌ها، تقریبـاً در هیچ‌یـک از مجتمع‌هـای مـورد بازدیـد موردتوجـه و بهره‌بـرداری قـرار نگرفتـه اسـت. تنهـا در مجتمـع آتی‌سـاز B بـا توجه بـه طراحی ویـژه گروهی از توده‌هـای سـاختمانی، تـراس و بالکن‌های اختصاصی برای سـاکنین ایجاد شـده اسـت که با توجه به وسـعت قابل‌توجـه، پاسـخگوی گروهـی از نیازهـای خانواده‌هـا بـرای فضـای باز می‌باشـد. همچنیـن سـاختار پراکندهٔ

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

نمودار ۵- غربالگری عوامل مؤثر بر سرزندگی محیطی

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۴ بهار ۹۸
No.54 Spring 2019

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

مجتمع مذکور، منجر به ایجاد تنوع فضایی و طیف متفاوتی از حریم خصوصی و عمومی در فضای باز این مجتمع شده است؛ و میزان نورگیری مستقیم آپارتمان‌ها و تهویهٔ طبیعی بین بلوک‌ها نسبت به الگوهایی که مجتمع‌های دیگر دارند بیشتر است. مؤلفه‌های مربوط به حوزه نیازها و فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی، تنها در مجتمع‌های آ.اس.پ و آتی‌ساز B که البته پس از احساس نیاز ساکنین و با تغییر کاربری در قسمت‌هایی از پارکینگ‌ها و یا ساخت بناهایی باکیفیتی نازل، در محدوده فضای باز موردتوجه قرار گرفته است. مؤلفه‌های حوزه اقتصادی به‌صورت احداث مجموعه‌های تجاری در مقیاس‌های متنوعی در مجتمع‌های مورد بازدید صورت گرفته است. تقریباً در تمامی مجتمع‌های مورد بازدید ابعاد کالبدی و فضایی و محیطی- اقلیمی موردتوجه بوده است.

با توجه به نیاز به بازنگری و توجه ویژه به طراحی فضای باز مجتمع‌های مسکونی به‌عنوان حیاط مشترک و جمعی، در نمونه‌های موردمطالعه به نظر می‌رسد برنامه ریزان و مدیران، جهت افزایش میزان سرزندگی توجه به بعد اجتماعی- فرهنگی را در صدر توجه خود قرار داده و از پدیدار شدن فضاهایی صرفاً عملکرد گرا و کالبدگرا که تنها به جنبه‌ی کالبدی آن پرداخته‌شده و روح آن نادیده گرفته‌شده است جلوگیری کنند.

منابع:

۱. آل هاشمی، آیدا (۱۳۹۱)، «کاربری‌های فضای باز در مجتمع‌های مسکونی بزرگ‌مقیاس شهر تهران»، مجله معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، شماره ۱۳، صص ۱-۱۲.

۲. الکساندر، کریستوفر (۱۳۸۶)، «معماری و راز جاودانگی، راه بی‌زمان ساختن»، ویراست دوم، ترجمه مهرداد قیومی. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

۳. امینی فسخودی، عباس (۱۳۸۴)، «کاربرد استنتاج منطق فازی در مطالعات برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای»، مجله دانش و توسعه، شماره ۱۷، صص ۳۹-۶۱.

۴. بنتلی، ایان، الکک، آلن، مورین، پال، مک گلین، سو، اسمیت، گراهام (۱۳۹۰)، «محیط‌های پاسخ ده، کتاب راهنمای طراحان»، مترجم: مصطفی بهزادفر، تهران: دانشگاه علم و صنعت.

۵. بهزادفر، مصطفی، قاضی‌زاده، ندا (۱۳۹۰)، «حس رضایت از فضای باز مسکونی نمونه موردمطالعه: مجتمع‌های مسکونی شهر تهران»، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۴۵، صص ۱۵-۲۴.

۶. پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۹)، «مبانی نظری و فرایند طراحی شهری»، چاپ چهارم، تهران، انتشارات شهیدی، تهران.

۷. پور قاسمی، حمیدرضا، مرادی، حمیدرضا؛ محمدی، مجید، مهدوی‌فر، محمدرضا (۱۳۸۷)، «تهیه نقشه حساسیت به خطر زمین‌لغزش و ارزیابی آن با استفاده از اپراتورهای فازی»، علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، سال دوازدهم، شماره ۴۶، صص ۳۷۵-۳۸۹.

۸. پورمحمد، سها، نژادستاری، سعیده؛ (۱۳۹۰)، «ضوابط مکانمند در خدمت سرزندگی فضاهای عمومی با رویکرد به فضای باز»، ماهنامه دانش نما، سال بیستم، شماره ۲۰۰-۲۰۲، صص ۲۴-۳۵.

۹. جلیلی، محمد، عینی‌فر، علیرضا، طلیسچی، غلامرضا(۱۳۹۲)، «فضای باز مجموعه‌های مسکونی و پاسخ‌دهی محیطی:مطالعه تطبیقی سه مجموعه مسکونی در شهر همدان»، نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، دوره ۱۸، شماره ۴، ۵۷-۶۸.

۱۰. دانشگر مقدم، گلرخ (۱۳۹۰)، «تحلیل اجتماع‌پذیری محیط کالبدی متاثر از درک طبیعت در محیط انسان‌ساخت»، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۴۵، ۲۷-۳۸.

۱۱. راپاپورت، آموس (۱۳۹۱)، «معنی محیط ساخته‌شده رویکردی در ارتباط غیرکلامی»، چاپ دوم با ویرایش جدید، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

شهری.
۱۲. راودراد، اعظم، محمودی، بهارک (۱۳۹۴)، «تخیل تهران: مطالعه «منظر ذهنی شهر» در سینمای دهه چهل و پنجاه ایران"، فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات فرهنگی ایران، ۸(۴)، صص ۵۳-۹۰.
۱۳. رفیعیان، مجتبی، صدیقی، اسفندیار، پورمحمدی، مرضیه (۱۳۹۰)، «امکان‌سنجی ارتقا کیفیت محیط از طریق پیاده‌سازی محورهای شهری مورد: محور خیابان ارم بخش مرکزی شهر قم»، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۳ (۱۱)، صص ۴۱-۵۶.
۱۴. سایمون، بل (۱۳۸۷)، «عناصر طراحی بصری در منظر»، مترجم محمدرضا مثنوی، تهران: دانشگاه تهران.
۱۵. شکیبایی، علیرضا (۱۳۸۷)، «برآورد کشش عرضه خدمات درمانی با استفاده از منطق فازی»، مجله توسعه و سرمایه، سال اول، شماره ۲، صص ۱۴۹-۱۸۱.
۱۶. عباس زادگان، مصطفی، سربندی فراهانی، معصومه (۱۳۹۱)، «کاربست بعد عملکردی طراحی شهری در ارتقای کیفیت فضاهای سبز و باز محلی»، دومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت محیط زیست.
۱۷. عزیزی، محمدمهدی (۱۳۸۵)، «محله مسکونی پایدار، مطالعه موردی نارمک»، هنرهای زیبا، شماره ۲۷، صص ۳۵-۴۶.
۱۸. عینی‌فر، علیرضا، قاضی‌زاده، ندا (۱۳۸۹)، «گونه‌شناسی مجتمع‌های مسکونی تهران با معیار فضای باز»، نشریه آرمان‌شهر، ۵، صص ۳۵-۴۶.
۱۹. فروغی، مژگان (۱۳۹۰)، «بررسی نقش مؤلفه‌های محیط کالبدی در ایجاد حس مکان برای طراحی مطلوب»، همایش ملی سازه، راه، معماری. چالوس. دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس.
۲۰. فلاح منشادی، الهام، حبیبی، سارا، روحی، امیر (۱۳۹۱)، «پیاده‌راه‌های شهری، از ایده تا عمل؛ ارزیابی پیاده راه بازار شهر تهران»، مجله نامه معماری و شهرسازی، دوره ۵، شماره ۹، صص ۴۵-۶۳.
۲۱. قریب، فریدون (۱۳۸۳)، «امکان‌سنجی ایجاد مسیرهای پیاده و دوچرخه در محدوده تهران قدیم»، هنرهای زیبا، (۱۹)، صص ۱۷-۲۸.
۲۲. گلکار، کوروش (۱۳۷۹)، «مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری»، نشریه علمی پژوهشی صفه، شماره ۳۲، صص ۳۸-۶۵.
۲۳. لینچ، کوین (۱۳۹۲)، «سیمای شهر»، مترجم: منوچهر مزینی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۲۴. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، «نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰»، تهران، مرکز آمار ایران، تهران.
۲۵. منعم، محمدجواد، خرمی، جمشید، حیدریان، سید احمد (۱۳۸۶)، «ارزیابی عملکرد شبکه‌های آبیاری با استفاده از منطق فازی: مطالعه موردی شبکه مارون»، مجله فنی و مهندسی مدرس، صص ۳۳-۴۲.
۲۶. یزدانی، عنایت‌الله، مروتی، نادر (۱۳۹۲)، «جهانی‌شدن و چالش‌های فراروی هویت ملی در کشورهای درحال‌توسعه»، تحقیقات سیاسی و بین‌المللی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا. ۶، صص ۱-۲۳.
27. Bonaiuto, M., Bilotta, E., Bonnes, M., Carrus, G., Ceccarelli, M., Giuliani, M., Martorella, H. (2006), "Local identity moderating the role of individual differences in natural resource use: the case of water consumption", Manuscript submitted for publication to Journal of applied social psychology.
28. Dayi, L., Chaobin, Z., Jianxiang, H., Yi, J., Zhengwei, L., Qingyan, Ch. (2014), "Outdoor space quality: A field study in an urban residentialcommunity in central China", Energy and Buildings, (68), pp: 713–720.
29. Francis, M. (2003), "Urban open space: Designing for user needs", Island Press, Washington D.C.
30. Gehl, J. (1996), "Life between Buildings: Using

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

Public Space", Third Edition, Copenhagen: Arkitektens Forlag.
31. Lee, Ch., Moudon, A. V. (2004), "Physical activity and environment research in the health field: Implications for urban and transportation planning practice and research", Journal of Planning Literature, 19(2), pp: 147–181.
32. Madanipour, A. (2003), "Public and private spaces of the city", London: Routledge Pub.
33. Tzonis, A. (2006), "Rethinking Design Methodology for Sustainable Social Quality", Tropical Sustainable Architecture: Social and Environmental Dimensions Oxford: Architectural Press, pp: 17-28.
34. Zhang, L. J., Z. L. Wu, K. F. Wang, Q. Liu, H. M. Zhuang, & G. Wu. (2015),Trade-off between thermal tolerance and insecticide resistance in Plutella xylostella Ecol. Evol. 5: 515–530.
35. Zhou, J. (2012), "Urban Vitality in Dutch and Chinese New Towns", A comparative study between Almere and Tongzhou, Architecture and Built Environment Press.

References:

1. Abbaszadegan, M., Sarbandi Farahani, M. (2012), "Application of Urban Design Performance Performance in Promoting the Quality of Green and Open Spaces", Second Conference on Environmental Planning and Management.
2. Al Hashmi, A. (2013), "Outdoor use in large residential complexes in Tehran", Armanshahr Architecture and Urban Planning Journal, No. 13, pp. 1-12.
3. Azizi, M. M. (2006), "Sustainable residential neighborhood, Narmak case study", Aztec Arts, No. 27, pp. 35-46.
4. Alexander, Ch. (2007), "The Architecture and the Secret of Immortality, Making the Way", Second Edition, Translation by Mehrdad Ghiyomi. Shahid Beheshti University Press, Tehran.
5. Amini Foskhoodi, A. (2005), "Application of Fuzzy Logic Inference in Regional Planning and Development Studies", Danesh va Tosee Journal, No. 17, pp. 39-61.
6. Bentley, I., Alex, A., Maurin, P., McGillin, S., Smith, G. (2011), "Responsive Environments, Guidebook for Designers", Translator: Mostafa Behzadfar, Tehran: University of Science and Technology.
7. Behzadfar, M., Ghazi-zadeh, N. (2011), "The Satisfaction of the Residential Space of the Examined Example: Residential Complexes in Tehran", Journal of Fine Arts, No. 45, pp. 15-24.
8. Bonaiuto, M., Bilotta, E., Bonnes, M., Carrus, G., Ceccarelli, M., Giuliani, M., Martorella, H. (2006), "Local identity moderating the role of individual differences in natural resource use: the case of water consumption", Manuscript submitted for publication to Journal of applied social psychology.
9. Daneshgar Moghadam, G. (2011), "The Socialization of the Physical Environment Influenced by the Understanding of Nature in the Human-made Environment", Journal of Fine Arts, No. 45, 27-38.
10. Dayi, L., Chaobin, Z., Jianxiang, H., Yi, J., Zhengwei, L., Qingyan, Ch. (2014), "Outdoor space quality: A field study in an urban residentialcommunity in central China", Energy and Buildings, (68), pp: 713–720.
11. Einifar, A., Ghazizadeh, N. (2010), "Typology of residential complexes in Tehran with open space criteria", Uranushahr 5, pp. 35-46.
12. Fallah Mansshadi, E., Habibi, S., Roohi, A. (2012), "Urban walkways, from idea to operation; Evaluation of the pavement of the market in Tehran", Journal of Architecture and Urban Development, Vol. 5, No. 9, p. 45- 63.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

13. Foroughi, M. (2011), "Investigating the role of physical environment components in creating a sense of place for optimal design", National Conference on Structures, Roads, Architecture. Chalous Islamic Azad University of Chalus Branch.
14. Francis, M. (2003), "Urban open space: Designing for user needs", Island Press, Washington D.C.
15. Gehl, J. (1996), "Life between Buildings: Using Public Space", Third Edition, Copenhagen: Arkitektens Forlag.
16. Gharib, F. (2004), "The feasibility of creating pedestrians and bicycles in the Old Tehran area", fine arts, (19), pp. 17-28.
17. Golkar, K. (2000), "The Components of Urban Quality Design", Sufeh Scientific Journal, No. 32, pp. 38-65.
18. Jalili, M., Einifar, A., Tilitschi, Gh. (2014), "Open Space for Residential Collections and Environmental Responses: A Comparative Study of Three Residential Complexes in Hamedan City", Journal of Fine Arts - Architecture and Urban Development, Vol. 18, No. 4, 57 -68.
19. Lee, Ch., Moudon, A. V. (2004), "Physical activity and environment research in the health field: Implications for urban and transportation planning practice and research", Journal of Planning Literature, 19(2), pp: 147–181.
20. Lynch, K. (2014), "City View", Translator: Manouchehr Mozayeni, Tehran: Tehran University Press.
21. Madanipour, A. (2003), "Public and private spaces of the city", London: Routledge Pub.
22. Monem, M. J., Khorrami, J., Heidarian, S. A. (2007), "Evaluation of the Performance of Irrigation Networks Using Fuzzy Logic: A Case Study of Maroon Network", Modares Technical Journal, Pages 33-42.
23. Pakzad, J. (2010), "Theoretical Foundations and Urban Design Process", Fourth Edition, Tehran, Shahidi Publishing House, Tehran.
24. Pour Ghasemi, H. R., Moradi, H. R., Mohammadi, M., Mahdavifar, M. R. (2008), "Preparation of Land Risk Sensitivity and its Evaluation using Fuzzy Operators", Science and Technology of Agriculture and Natural Resources, 12th Year, No. 46, pp. 375-389.
25. Pourmohammad, S., Nezadstari, S. (2011), "Placental Criteria to Serve the Living Conditions of Public Spaces with an Outdoor Approach", Zanat Newspaper, 20th Year, No. 200-202, pp. 24-35.
26. Rafieyan, M., Seddiqi, E., Pourmohammadi, M. (2011), "The feasibility of improving the quality of the environment through the implementation of urban axis Case: Axis of Eram Street in central Qom", Urban and Regional Studies, 3 (11), pp. 41-56.
27. Rappaport, A. (2012), "Meaning of the built-in non-verbal communication approach", second edition with new editing, urban processing and planning company.
28. Raudorad, A., Mahmoudi, B. (2016), "Tehran's Imagination: A Study of the" Subjective View of the City "in the Cinema of the Forty-Fifteenth Iran," Journal of Cultural Research, Vol. 8 (4), pp. 53-90.
29. Simon, B. (2008), "Elements of Visual Design in Landscape", Translator Mohammad Reza Masnavi, Tehran: Tehran University.
30. Shakibaei, A. (2008), "Estimating the Stretch of the Supply of Healthcare Services Using Fuzzy Logic", Journal of Development and Capital, Year 1, No. 2, pp. 149-181.
31. Statistics Center of Iran (2011), "Results of Population and Housing Census 2011", Tehran, Iran Sta-

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

tistics Center, Tehran.
32. Tzonis, A. (2006), "Rethinking Design Methodology for Sustainable Social Quality", Tropical Sustainable Architecture: Social and Environmental Dimensions Oxford: Architectural Press, pp: 17-28.
33. Yazdani, A., Marvoti, N. (2014), "Globalization and Challenges of National Identity in Developing Countries", Political and International Research of Islamic Azad University of Shahreza Branch. 6, pp. 1-23.
34. Zhang, L. J., Z. L. Wu, K. F. Wang, Q. Liu, H. M. Zhuang, & G. Wu. (2015),Trade-off between thermal tolerance and insecticide resistance in Plutella xylostella Ecol. Evol. 5: 515–530.
35. Zhou, J. (2012), "Urban Vitality in Dutch and Chinese New Towns", A comparative study between Almere and Tongzhou, Architecture and Built Environment Press.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]